

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.565.2(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2023.3>**В. В. Лазарєв***orcid.org/0000-0001-9468-0497**кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВА ПРИРОДА АКТИВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Конституційний Суд України є ключовим суб'єктом конституційної юрисдикції, який визначає конституційні засади та забезпечує захист прав і свобод громадян. Розуміння правової природи його актів стає важливим елементом для вивчення функцій, повноважень та впливу Конституційного Суду на правовий порядок в Україні. Дослідження цієї тематики не лише розкриває важливі аспекти діяльності Конституційного Суду, але й дозволяє зосередитися на впливі його рішень на судову систему, правотворчий процес, а також на гармонію та розвиток правової системи в цілому. Аналіз правової природи актів Конституційного Суду України сприятиме більш глибокому розумінню ролі цього судового органу в забезпеченні конституційності та захисті прав громадян, а також визначить перспективи подальшого розвитку правової системи країни.

Правова природа актів Конституційного Суду України нерозривно пов'язана з місцем органу конституційної юстиції в механізмі держави, особливостями правового регулювання його статусу. Розв'язання цієї проблематики у сучасних державах світу є різнобічною, що пов'язано як з обранням тої чи іншої моделі судового конституційного контролю, так і з відповідними державно-правовими традиціями. Що стосується нашої держави, то через відсутність чітких вказівок у чинному законодавстві питання про правову природу актів Конституційного Суду України складає одну з проблем сучасного конституційного права. В юридичній літературі акти органу конституційної юрисдикції порівнюються з нормативно-правовими актами, конституційними судовими прецедентами, їх визначають як рішення, що носять преюдиційний характер.

Без сумніву, акти Конституційного Суду України є правовими актами, адже приймаються вони органом, спеціально на те уповноваженим Конституцією, з дотриманням встановлених форми і процедури, є обов'язковими до виконання на території України. Що ж до можливості розуміння актів Конституційного Суду України як

актів нормативно-правових, то слід мати на увазі, що в теорії права під останніми розуміють письмові документи, що встановлюють, змінюють, припиняють чи конкретизують норми права. Це дає підстави говорити про нормативно-правову природу рішень Конституційного Суду України в справах про офіційне тлумачення Конституції і законів України, адже таке тлумачення і є способом конкретизації їх норм.

Конституційний Суд України є одним із вищих органів державної влади в Україні. Результатом конституційного провадження є прийняття актів, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені [1, с. 37].

Конституція і Закон встановлюють різновиди актів Конституційного Суду України: ними є рішення, висновки і ухвали. Враховуючи основні напрямки діяльності органу конституційного контролю, мети прийняття актів, їх правових особливостей можна виділити такі види актів Конституційного Суду України: акти конституційного контролю (рішення, висновки); акти щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України (рішення); процедурні акти (ухвали); акти, що регламентують його внутрішню роботу – Регламент Конституційного Суду, Положення про його Секретаріат Конституційного Суду України, про постійні комісії, про створення колегії суддів Конституційного Суду, про службові відрядження тощо [1, с. 38]. Водночас, варто зауважити, що акти Конституційного Суду України – це спеціальні правові акти, що приймаються Конституційним Судом в особливому процесуальному порядку з метою реалізації своїх повноважень як органу конституційної юрисдикції і є остаточними та загальнообов'язковими на всій території України [1, с. 38; 2, с. 48]. Згідно з чинним законодавством, процедура прийняття актів Конституційного Суду регламентується Конституцією України та Законом про Конституційний Суд України. Ці акти виникають у контексті розгляду справ, які надходять до Конституційного Суду, і спря-

мовані на вирішення питань конституційності чи визначення інших аспектів конституційного права. Оскільки Конституційний Суд виступає в ролі верховного інтерпретатора Конституції та інших законів, його акти мають визначальне значення для визначення правового статусу та реалізації конституційних принципів в Україні.

Особливості прийняття та характер цих актів вказують на їх виняткову роль у системі правового регулювання. Оскільки вони є остаточними, то їхні рішення не підлягають перегляду іншими судовими органами України. Загальнообов'язковість цих актів означає, що вони мають обов'язкову силу для всіх гілок влади, органів місцевого самоврядування, громадян та юридичних осіб на всій території країни. Такий статус дозволяє Конституційному Суду впливати на законодавчий процес, забезпечуючи відповідність законів та інших нормативних актів Конституції України та захищаючи конституційні права і свободи громадян.

Не дивлячись на те, що різновиди актів Конституційного Суду України законодавчо закріплені, нині відсутня однаковість, щодо правової природи актів Конституційного Суду України. Це зумовлено насамперед особливим місцем Конституційного Суду України в системі державних органів влади в Україні [1, с. 38]. Проте, відсутність чітких нормативно-правових критеріїв щодо правової природи цих актів ускладнює їх розуміння та інтерпретацію. Одна з причин цієї неоднозначності полягає у винятковому статусі Конституційного Суду як органу конституційної юрисдикції, який визначається як гарант конституційності та верховенства Конституції.

Конституційний Суд виступає не лише як інтерпретатор законодавчих актів, але і як творець правових норм, визначаючи їх конституційну спрямованість та основні принципи. Це надає йому унікальну роль в системі правового регулювання, що може породжувати різні точки зору на правову природу його актів.

Досліджуючи правову природу та юридичну силу актів державних органів, слід зважати на ту особливість, що їх сила визначається, передусім, їх місцем у державному апараті і його функціоналом (обсягом компетенції). Цей підхід має стосуватись і єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. Однак наукова співдружність розділилась у думках стосовно місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. Не вдаючись до детального аналізу місця органу конституційного контролю в державному механізмі (що, безумовно, становить окремий предмет дослідження), зазначимо, що, в більшості, науковці висловлюють дві позиції щодо цього питання. Конституційний Суд України разом із судовою системою належить до судо-

вої гілки влади, виконуючи свою роль у механізмі стримувань і противаг. Інша ж позиція полягає в тому, що Суд не належить до жодної гілки влади в їх традиційному розумінні поділу й належить або до контрольно-наглядових органів, або ж узагалі є відокремленим суб'єктом конституційно-правових відносин, виконуючи власну специфічну роль у державному управлінні.

Вітчизняне чинне законодавство не містить приписів стосовно дефініції актів Конституційного Суду України [3, с. 12]. Відсутність конкретних нормативно-правових визначень правової природи актів Конституційного Суду ускладнює їх розуміння та розгляд іншими судовими та правозахисними органами. Ця прогалина породжує неоднозначності та визначає потребу в систематизації та конкретизації норм, які регулюють діяльність Конституційного Суду.

Акти єдиного органу конституційної юрисдикції мають певні специфічні особливості, що зумовлені насамперед природою Суду, а також його компетенцією. Відтак аналіз законодавства та наукової літератури вказує на особливість актів Конституційного Суду України, що полягає в такому:

- мають спеціальний предмет (об'єкт): актами Конституційного Суду України вирішуються питання, зараховані до його виключної компетенції. Жоден інший державний орган не уповноважений вирішувати питання, які є предметом діяльності Конституційного Суду України;
- приймаються в особливому процесуальному порядку;
- є загальнообов'язковими на всій території України;
- є остаточними й оскарженню не підлягають;
- є засобом гарантування верховенства Конституції України на всій території держави, забезпечення прямої дії її норм і формування єдиного конституційного праворозуміння [3, с. 13; 2, с. 47–48].

Отже, можемо використати таку дефініцію: акти Конституційного Суду України – це спеціальні правові акти, що приймаються в особливому процесуальному порядку Конституційним Судом України з метою реалізації специфічних повноважень, якими він наділений, є остаточними та загальнообов'язковими на всій території України і спрямовані на гарантування верховенства права і приписів Основного Закону, формування єдиного праворозуміння Конституції України на всій території держави, забезпечення прямої дії її норм і захисту прав і свобод людини та громадянина [3, с. 13].

Акти Конституційного Суду України займають окреме місце в системі правових актів, оскільки вони сполучають якості інтерпретацій-

них та нормативних актів. Інтерпретуючи Конституцію та закони України, вони з'ясовують справжній їх зміст і формують єдине конституційне праворозуміння. Нормативний характер правового акта не означає його автоматичної належності до нормативно-правових актів. Інтерпретаційні акти належать до актів нормативного характеру, але не до нормативно-правових актів, оскільки вони містять норми-роз'яснення, а не нові норми права [4, с. 64]. Акти Конституційного Суду України займають окреме місце в системі правових актів, оскільки вони сполучають якості інтерпретаційних та нормативних актів. Інтерпретуючи Конституцію та закони України, вони з'ясовують справжній їх зміст і формують єдине конституційне праворозуміння. Конституційний Суд виступає не тільки в ролі судового органу, але й як орган, що визначає основи та ключові принципи конституційної системи.

Нормативний характер правового акта не означає його автоматичної належності до нормативно-правових актів. Інтерпретаційні акти належать до актів нормативного характеру, але не до нормативно-правових актів, оскільки вони містять норми-роз'яснення, а не нові норми права. Конституційні висновки та рішення Конституційного Суду визначають не лише конкретні питання щодо конституційності, а й надають інтерпретацію норм, регулюючих важливі аспекти суспільних відносин. Такий характер актів Конституційного Суду надає їм вагомість, яка виявляється не лише в судовому контексті, але і впливає на розвиток інших гілок влади та визначення конституційних засад суспільства.

Зазначені особливості роблять акти Конституційного Суду ключовим інструментом для забезпечення єдиної та стабільної інтерпретації конституційних та правових норм в Україні, сприяючи зміцненню правової держави та забезпеченню конституційних гарантій для громадян.

Правова природа актів Конституційного Суду України обумовлена особливим правовим статусом даного органу, тим, що вони ухвалюються для забезпечення дії принципу верховенства права та верховенства Конституції України, закріплених нею пріоритетів прав і свобод людини, основних засад конституційного ладу держави [5, с. 175]. Конституційний Суд України виступає в ролі органу конституційної юрисдикції та гаранта додержання основних конституційних принципів. Акти, які приймаються цим Судом, такі як рішення, визначення чи ухвали, визначають правовий статус окремих нормативно-правових актів, інтерпретують Конституцію та закони України.

У контексті Конституційного Суду України, «правова природа актів» стосується глибшого розгляду їх юридичного змісту та впливу на

правовий лад країни. Рішення Конституційного Суду, як ключові елементи його діяльності, є своєрідними правовими диктатами, які визначають основні конституційні принципи та стандарти, якими повинна керуватися держава. Їх обов'язковість для всіх гілок влади та громадян свідчить про роль Конституційного Суду як гаранта додержання конституційних норм у всіх сферах суспільства.

Ухвали та інші акти Конституційного Суду, визначаючи конкретні аспекти юридичних питань, забезпечують інтерпретацію конституційних норм та надають їм практичний вираз. Вони можуть мати різні ступені обов'язковості в залежності від характеру вирішуваної проблеми та форми, яку вони приймають. Цей різноманітний характер актів Конституційного Суду відображається в їхній впливовій силі на правовий порядок та правові відносини в Україні. Такий аналіз надає можливість розкрити не лише сутність правових документів, але й їх реальний вплив на конституційний лад та гарантії прав і свобод громадян. Він допомагає визначити роль Конституційного Суду як ключового інституту в системі правосуддя, розуміти динаміку розвитку конституційного права та сприяє вдосконаленню правової системи країни відповідно до сучасних викликів та потреб суспільства.

Торкаючись правової природи актів Конституційного Суду України, ми можемо розглядати їх як юридичні характеристики та компетенції цих актів у контексті конституційної юрисдикції. Це поняття включає в себе основні аспекти, такі як їхній статус, обов'язковість, призначення та вплив на правову систему країни. Особливість правової природи цих актів полягає в тому, що вони мають визначати та регулювати конституційні питання, висвітлюючи їхній юридичний зміст та інтерпретуючи норми Конституції та законів.

Обов'язковість актів Конституційного Суду означає, що їх рішення та висновки мають загальнообов'язкову силу для всіх гілок влади, органів місцевого самоврядування, громадян та інших суб'єктів правовідносин на всій території України. Це робить їх ключовим інструментом забезпечення конституційності та верховенства Конституції в державі.

Визначення правової природи актів Конституційного Суду дозволяє розуміти їхню роль в системі правового регулювання, а також вплив на формування правового порядку та конституційних засад у країні.

Література

1. Мазан Л. М. Рішення Конституційного суду України про визнання правових актів неконституційними – підстава зворотної дії закону в часі. *Науковий*

часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. 2010. Вип. 11. С. 36–43.

2. Цимбалістий Т. О. Правова природа актів Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2007. № 1. С. 47–55.

3. Данко В. Й. Особливості правової природи актів Конституційного Суду України: окремі аспекти аналізу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). С. 12–16.

4. Шевчук І. М. Правова природа інтерпретаційних актів Конституційного суду України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 4 (II). С. 62–66.

5. Моніч Б. С. Поняття і правова природа актів Конституційного Суду України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Вип. 31. С. 167–177. DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7372988>

Анотація

Лазарєв В. В. Правова природа актів Конституційного Суду України. – Стаття.

У статті розглядається питання стосовно правової природи актів Конституційного Суду України. Наголошується на тому, що розуміння правової природи його актів стає важливим елементом для вивчення функцій, повноважень та впливу Конституційного Суду на правовий порядок в Україні. Стверджується, що правова природа актів Конституційного Суду України нерозривно пов'язана з місцем органу конституційної юстиції в механізмі держави, особливостями правового регулювання його статусу.

Перелічено різновиди актів Конституційного Суду України. Акцентовано увагу на тому, що особливості прийняття та характер цих актів вказують на їх виняткову роль у системі правового регулювання. Загальнообов'язковість цих актів означає, що вони мають обов'язкову силу для всіх гілок влади, органів місцевого самоврядування, громадян та юридичних осіб на всій території країни.

Зауважено, що Конституційний Суд виступає не лише як інтерпретатор законодавчих актів, але і як творець правових норм, визначаючи їх конституційну спрямованість та основні принципи. Це надає йому унікальну роль у системі правового регулювання, що може породжувати різні точки зору на правову природу його актів. Наголошено, що акти єдиного органу конституційної юрисдикції мають певні специфічні особливості, що зумовлені насамперед природою Суду, а також його компетенцією. Перелічено особливості актів Конституційного Суду України, та проведено їх загальну характеристику.

Пропонується правову природу актів Конституційного Суду України розглядати як юридичні характеристики та компетенції цих актів у контексті конституційної юрисдикції. Це поняття включає в себе основні аспекти, такі як їхній статус, обов'язковість, призначення та вплив на правову систему країни. Особливість правової природи цих актів полягає в тому, що вони мають визначати та регулювати конституційні питання, висвітлюючи їхній юридичний зміст та інтерпретуючи норми Конституції та законів. Обов'язковість актів Конституційного Суду слід

розуміти як те, що вони мають загальнообов'язкову силу для всіх гілок влади, органів місцевого самоврядування, громадян та інших суб'єктів правовідносин на всій території України. Це робить їх ключовим інструментом забезпечення конституційності та верховенства Конституції в державі.

Ключові слова: Конституційний Суд України, право, держава, законодавство, акти Конституційного Суду, юрисдикція.

Summary

Lazariev V. V. Legal nature of the acts of the Constitutional Court of Ukraine. – Article.

The article deals with the issue of the legal nature of the Constitutional Court of Ukraine. It is emphasised that understanding the legal nature of its acts becomes an important element for studying the functions, powers and influence of the Constitutional Court on the legal order in Ukraine. It is argued that the legal nature of the acts of the Constitutional Court of Ukraine is inextricably linked to the place of the constitutional justice body in the mechanism of the State, and the specifics of legal regulation of its status.

The author lists the types of acts of the Constitutional Court of Ukraine. The author emphasises that the peculiarities of adoption and the nature of these acts indicate their exceptional role in the system of legal regulation. The general binding nature of these acts means that they are binding on all branches of government, local self-government bodies, citizens and legal entities throughout the country.

It is noted that the Constitutional Court acts not only as an interpreter of legislative acts, but also as a creator of legal norms, determining their constitutional orientation and basic principles. This gives it a unique role in the system of legal regulation, which may give rise to different views on the legal nature of its acts. The author emphasises that the acts of the only body of constitutional jurisdiction have certain specific features which are primarily due to the nature of the Court and its competence. The author lists the peculiarities of the acts of the Constitutional Court of Ukraine and provides their general characteristics.

The author proposes to consider the legal nature of the acts of the Constitutional Court of Ukraine as legal characteristics and competence of these acts in the context of constitutional jurisdiction. This concept includes the main aspects such as their status, binding nature, purpose and impact on the legal system of the country. The peculiarity of the legal nature of these acts is that they should define and regulate constitutional issues, highlighting their legal content and interpreting the provisions of the Constitution and laws. The binding nature of the acts of the Constitutional Court should be understood as meaning that they are generally binding on all branches of government, local self-government bodies, citizens and other subjects of legal relations throughout Ukraine. This makes them a key instrument for ensuring the constitutionality and supremacy of the Constitution in the State.

Key words: Constitutional Court of Ukraine, law, state, legislation, acts of the Constitutional Court, jurisdiction.